

Ivan Krastev i Stephen Holmes. *The Light that Failed, Why the West Is Losing the Fight for Democracy*,¹ Pegasus Books, 2019. 256 str.

Nova knjiga bugarskog politologa Ivana Krasteva, koju je napisao u suradnji sa Stephenom Holmesom, američkim politologom sa Sveučilišta Harvard, nastoji objasniti kraj utopijske ideje liberalizma. Ivan Krastev jedan je od vodećih stručnjaka za istočnoeuropsku politiku i voditelj Centra za liberalne studije u Sofiji. Napisao je mnogobrojne studije i knjige u kojima promišlja o budućnosti Europe, kao i o krizi neoliberalne demokracije. Glavni *lajt motiv* knjige pojam je imitacije pomoću kojeg autori objašnjavaju na koji su način postkomunističke zemlje nastojale uklopiti liberalne vrijednosti u novo društvo kao i posljedice koje su dovele do jačanja populizma i razvoja neliberalnih ideja. U djelu, autori nastoje odgovoriti na pitanje zašto je Zapad izgubio primat nad demokracijom te analiziraju povijesne događaja i motive koji su prethodili razvoju populističkih i neliberalnih strujanja. Iako pobjednica, demokracija je nakon hladnog rata ušla u egzistencijalnu krizu upravo u zemljama iz kojih je krenula. U kratkim ulomcima autori kroz četiri studije, Poljska i Mađarska, Rusija, Sjedinjene Američke Države i Kina daju presjek društveno-političkih zbivanja u tim zemljama te analiziraju pokretačke motive koji su doveli do jačanja alternativnih vrijednosti.

U prvim dvama poglavljima autori raspravljaju o nestanku liberalnog međunarodnog poretka u srednjoj i istočnoj Europi te analiziraju dolazak na vlast srednjoeuropskih populista poput Orbana, Kaczyńskog ili Putina. Prvo poglavlje opisuje kreiranje političkog sustava nakon pada komunizma. Većina srednjoeuropskih građana prihvaćala je liberalne institucije i vrijednosti Zapada koje su se, kako ističu autori, bile normalne, dok su u isto vrijeme sanjale zapadni standard života. U Mađarskoj i Poljskoj obje zemlje, kao što je slučaj s većinom postkomunističkih zemalja, politička elita nije se promijenila te je u omogućila rasprodaju državne imovine i kreiranje nove elite. Nakon buđenja iz utopijskog sna, postkomunističke zemlje, pogođene gospodarskim i demografskim problemima, ali i manjkom alternativa okreću se onim nosiocima vlasti koji promiču nacionalističke ideje i udaljavanje od

¹ Knjiga nije prevedena na hrvatski jezik.

nemoralnog zapadnjačkog svijeta. Imitacija zapada nije donijela građanima blagostanje, nego konstantan osjećaj pokornosti prema europskim institucijama. Razvoj nacionalizma i konzervatizma u Poljskoj i Mađarskoj povezan je sa željom odbacivanja nadometnutih pravila i zapadnjačkog života. Populisti se okreću tradicionalnim kršćanskim vrijednostima kako bi kroz nacionalističku ideologiju uspostavili političku moć.

Drugo poglavlje, *Imitacija kao osveta*,² donosi pregled uspostave demokracije nakon raspada Sovjetskog saveza te analizira način na koji je Kremlj simulacijom izbora nastojao legitimirati vlast. Kako bi opisali politička zbivanja u Rusiji, Krastev i Holmes razlikuju tri faze imitacije demokracije. Prva faza ili igranje demokracije, označena je vladavinom predsjednika Borisa Jeljcina. Izbori su potvrđivali Jeljcinov legitimitet u provođenju nepopularnih ekonomskih reformi te su ujedno bili koristan alat u smanjivanju pritiska Zapada i nevladinih organizacija. Početkom tisućljeća i dolaskom Vladimira Putina na vlast započinje druga faza imitacije u Rusiji. Putin nastavlja s izborima prvenstveno kako bi uvjerio Ruse da nema boljih nosioca vlasti. Treća ili agresivna faza, koja započinje 2011. i traje još i danas, početak je zrcalne metode imitacije u kojoj Rusija, baš poput Zapada, štiti svoje geopolitičke utjecaje promovirajući ljudska prava i demokraciju. Sjedinjene Američke Države godinama su promovirale širenje liberalnog poretka i na taj način pravdale svoje vojne intervencije. Godine 2014. Vladimir Putin iskoristio je isti argument u aneksiji Krima. Zrcalna metoda svojevrсни je napad na uspostavljeni svjetski poredak i kritika zapadnih institucija. Kroz studiju o Rusiji, osim političkih događaja, autori nam daju pregled motiva koje navode Ruse da se prihvate igranja demokracije i liberalnih vrijednosti. Za njih pad komunizma nije imao isti značaj kao za srednjoeuropske građane. Česi i Poljaci slavili su pad komunizma kao pad nametnute ideologije i strane vlasti, dok su Rusi smatrali komunizam propalom ideologijom, ali nisu je mogli povezati s raspadom SSSR-a, koji je za njih bio domovina koja se raspala bez oružane intervencije neprijatelja.

U trećem poglavlju autori analiziraju krizu demokracije te propituju koliko je liberalni poredak ovisan o hladnom ratu te u kojoj je mjeri kriza uvjetovana nedostatkom ideološke alternative. Demokracija je pobijedila u hladnoratovskom nadmetanju te se unatrag pedesetak godina širila i utjecala na promjene na istoku, dok je u isto vrijeme – paradoksalno u konsolidiranim državama poput SAD-a – zapadala u egzistencijalističku krizu koja je rezultirala okretanju populizmu i autoritarnim alternativama. Američki liberalizam bio je okrenut sovjetskom totalitarizmu. Moć koju je demokracija imala nakon oslobođenja od konkurencije postupno je gubila svoj značaj. Dolazak na vlast predsjednika Donalda Trumpa predstavlja veliku promjenu u

² engl. *Imitation as Retaliation*.

američkoj i svjetskoj politici. On je prvi posthladnoratovski američki predsjednik čija se politika radikalno odmiče od poruka Woodrowa Wilsona da biti Amerikanac znači širiti slobodu, pravdu i ljudske vrijednosti gdje god pošli. Trump uporno odbacuje promicanje amerikanizacije u svijetu i širenje demokratskih vrijednosti te ističe kako Amerika nema misiju i nije bolja od drugih, već jednostavno jača te treba raditi isključivo u vlastitom interesu.

Vođen tom politikom, Trump je raskidao međunarodne ugovore i pokušavao rušiti međunarodne institucije koje su simbol američke hegemonije, liberalnim svjetskim poretom. Sjedinjene Američke Države nisu imitirale, već su bile imitirane. Jedna od glavnih odlika američke politike bilo je širenje utjecaja na način da su pomagale zemljama da imitiraju njihove institucije, vrijednosti i ekonomiju. Upravo u zadnjem, Trump kao poslovni čovjek, vidi najveću pogrešku američke politike imitacije. SAD je pomagao u razvoju otvorenog svjetskog trgovinskog sustava, u obnovi Europe, osobito Njemačke i Japana te Kine koje su postale izvozno orijentirane ekonomske supersile, što je posljedično dovelo do deindustrijalizacije Amerike. Trump je jasno odredio svoje biračko tijelo, radničku bijelu klasu, koja je upravo deindustrijalizacijom najviše izgubila. Amerika se umorila od ratova koji su vođeni s ciljem širenjem liberalnog poretka te je u Trumpu vidjela promjenu politike i okretanje vlastitim interesima.

U poglavlju *Kraj jedne ere*,³ autori označuju kraj doba imitacije koje je započelo 1989., a završilo negdje između 2008. i 2016. To povijesno razdoblje obilježeno je završetkom hladnog rata i ideoloških borbi te širenjem zapadnih vrijednosti i institucionalnih modela na istok. Svijet se podijelio između stabilnih liberalnih demokracija i zemalja koje su oponašale iste sustave, a asimetrija imitiranih i imitatora završila je usponom Kine. Kineska transformacija u geopolitičku supersilu započinje gospodarskim reformama, pod vodstvom Deng Xiaopinga koji se okreće slobodnom tržištu, ali odbacuje liberalnu ideologiju Zapada. Kineska partija fokusirala se na unosne trgovinske i investicijske mogućnosti s dugoročnim ciljem obrane teritorijalnog integriteta i povratak velikog Kineskog carstva. Kraj perioda imitacije označuje početak novog hladnog rata, ovoga puta s naglaskom na ekonomsku sferu, koji će uključivati borbu oko trgovine, ulaganja, valute i tehnologije. Autori jasno ocrtavaju kinesku vanjsku politiku koja je povezana s širenjem ekonomskog poretka što se ocrtava u projektu kineske vlade *Jedan pojas, jedan put*. Autori naglašavaju kako uspon Kine i kraj doba imitacije ne označava nužno kraj liberalne demokracije, već javljanje novog pluralističkog konkurentskog svijeta gdje nijedan centar neće težiti širenju vlastitog sustava vrijednosti.

³ engl. *The Closing of an Age*.

Knjiga Ivana Krasteva i Stephena Holmesa analiza je međunarodnih političkih i ekonomskih strujanja od 1989. sve do danas. Autori u kratkim ulomcima daju uzročno-posljedični pregled događaja koji su obilježili suvremeni međunarodni poredak te odgovore o razlozima jačanja populizma u svijetu. Analiza se preporučuje svim istražiteljima neliberalnih pokreta radi boljeg razumijevanja populističkih i autoritativnih strujanja u svijetu.

Kristina Habek